

Univerzita Hradec Králové
Pedagogická fakulta
Katedra kulturních a náboženských studií

Zvláštní řízení soudní v církevním a civilním právu

Bakalářská práce

Autor: Mgr. Anežka Močubová
Studijní program: Specializace v pedagogice
Studijní obor: Náboženská výchova
Vedoucí práce: doc. PhDr. Tomáš Petráček, Ph.D., Th.D.

Hradec Králové 2016

Zadání bakalářské práce

Autor: Anežka Močubová

Studium: P131440

Studijní program: B7507 Specializace v pedagogice

Studijní obor: Náboženská výchova

Název bakalářské práce: Zvláštní řízení soudní v církevním a civilním právu

Název bakalářské práce AJ: Special court proceedings in canonical and civil law

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Cílem této bakalářské práce je komparace zvláštních řízení soudních v církevním a civilním právu včetně studia teoretických východisek, z nichž oba systémy vychází. Velká část práce se zaměřuje na řízení ve věcech manželských upravených v obou právních systémech, na jejich podobnost či rozdílnost, ale pozornost je věnována i řízení o prohlášení neplatnosti svátosti svěcení, jenž se objevuje pouze v právu církevním.

KAŠNÝ, Jiří. Manželství v západní tradici: soubor kanonických studií. 1. vyd. České Budějovice: Jihočeská univerzita, 2006. 103 s. ISBN 80-7040-921-5. KLIMEŠ, Petr. Psychické příčiny neplatnosti manželství. 1. vyd. Olomouc: Maticе cyrilometodějská, 2004. 173 s. ISBN 80-7266-163-9. Kodex kanonického práva. Praha: Zvon, 1994. ISBN 80-7113-082-6. NĚMEC, Damián. Manželské právo katolické církve: s ohledem na platné české právo. 1. vyd. Praha: Krystal OP, 2006. 215 s. ISBN 80-7195-065-3. Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů. Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů.

Garantující pracoviště: Katedra kulturních a náboženských studií,
Pedagogická fakulta

Vedoucí práce: doc. PhDr. Tomáš Petráček, Ph.D., Th.D.

Oponent: Mgr. Jan Hojda, Th.D.

Datum zadání závěrečné práce: 25.11.2014

„Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci na téma Zvláštní řízení soudní v církevním a civilním právu zpracovala sama. Veškeré prameny a zdroje informací, které jsem použila k sepsání této práce, byly citovány v poznámkách pod čarou a jsou uvedeny v seznamu použitých pramenů a literatury.“

V Brně dne 01.07.2016

.....
Anežka Močubová

Ráda bych na tomto místě poděkovala vedoucímu své bakalářské práce doc. PhDr. Tomáši Petráčkovi, Ph.D., Th.D. za vstřícnost a odborné vedení. V neposlední řadě patří velké poděkování i mým rodičům, sourozencům a přátelům za všestrannou podporu během celého mého studia.

ANOTACE

MOČUBOVÁ, Anežka. *Zvláštní řízení soudní v církevním a civilním právu*. Hradec Králové: Pedagogická fakulta Univerzity Hradec Králové, 2016. s. Bakalářská práce

Bakalářská práce se zabývá úpravou zvláštních řízení soudních v církevním a civilním právu, přičemž si klade za cíl tuto problematiku představit a provést mezi jednotlivými řízeními komparaci. Je rozdělena do čtyř kapitol, kdy nejprve vymezuje příslušné zákony zakotvující zvláštní řízení, dále se soustředí na řízení ve věcech manželských spadajících do civilního i církevního práva, ve třetí kapitole věnuje pozornost řízení o neplatnosti svátosti svěcení a na závěr předcházení soudním sporům. Největší část práce zaměřená na řízení ve věcech manželských pak detailně popisuje procesní stránku řízení o neplatnosti manželství, odluce, udělení dispenze, zániku manželství ve prospěch víry, rozvodu nebo prohlášení za mrtvého. Procesní postup se zde snaží nejen rozebrat, ale i částečně komparovat. Okrajově se práce věnuje i studiu teoretických východisek obou právních systémů.

KLÍČOVÁ SLOVA

zvláštní řízení soudní, CIC, neplatnost manželství, zánik manželství, prohlášení za mrtvého, neplatnost svěcení

ANOTATION

MOČUBOVÁ, Anežka. *Special court proceedings in canonical and civil law*. Hradec Králové: Faculty of Education, University of Hradec Králové, 2016. **pp.**
Bachelor Degree Thesis

The bachelor thesis deals with special court proceedings in canonical and civil law while the major aim is to present and compare both proceedings. The thesis is divided into four chapters. Firstly, it defines the respective laws that introduce proceedings. Then it concentrates on conjugal cases in both canonical and civil law. Chapter three focuses on proceedings regarding invalidity of sacrament of ordination. Finally, it describes prevention of civil litigations. The major part of the thesis is focused on proceedings in conjugal cases and consequently it defines the process part of proceedings regarding nullity of marriage, separation, dispensation and termination of marriage in favor of faith, divorce, or declaration of dead. Process is attempted to be analyzed and also partially compared. Marginally, the thesis treats studies of theoretical foundations of both juridical systems.

KEYWORDS

special court proceedings, CIC, nullity of marriage, extinction of marriage, declaration of dead, invalidity of sacrament of ordination

OBSAH

Seznam zkratk	8
Úvod.....	9
1 Právní úprava zvláštních řízení soudních	11
1.1 Kodex kanonického práva - CIC 1983	11
1.1.1 Kanonické právo procesní.....	12
1.2 Zákon o zvláštních řízeních soudních	12
1.3 Občanský zákoník	13
2 Řízení ve věcech manželských.....	14
2.1 Řízení o neplatnost manželství.....	15
2.1.1 Řízení ve věci prohlášení neplatnosti manželství v CIC.....	15
2.1.2 Řízení o určení, zda tu manželství je či není, a o neplatnost manželství v ZŘS	20
2.1.3 Komparace řízení o neplatnost manželství v CIC a ZŘS.....	21
2.2 Řízení o uvolnění a zrušení manželského svazku.....	22
2.2.1 Odloučení za trvání manželství v CIC	23
2.2.2 Řízení o dispenz od platného a nedokonaného manželství v CIC	24
2.2.3 Privilegium Paulinum v CIC	27
2.2.4 Privilegium Petrinum	28
2.2.5 Řízení o rozvod manželství v ZŘS.....	30
2.2.6 Komparace řízení o uvolnění a zrušení manželského svazku v CIC a ZŘS	31
2.3 Řízení o prohlášení člověka za mrtvého	32
2.3.1 Řízení o prohlášení manžela za mrtvého v CIC	32
2.3.2 Řízení o prohlášení člověka za mrtvého v ZŘS	33
2.3.3 Komparace řízení o prohlášení člověka za mrtvého v CIC a ZŘS	34
3 Zálžitosti o prohlášení neplatnosti svátosti svěcení.....	35
4 Předcházení soudním sporům.....	37
4.1 Předcházení soudním sporům v CIC	37
4.2 Smírné řešení v ZŘS.....	37
4.3 Komparace předcházení soudním sporům v CIC a ZŘS.....	37
Závěr	38
Literatura a zdroje	40

SEZNAM ZKRATEK

CIC	Kodex kanonického práva 1983
OSŘ	zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů
OZ	zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník
ZŘS	zákon č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních, ve znění pozdějších předpisů

ÚVOD

Tato bakalářská práce se věnuje zvláštním řízením soudním v církevním a civilním právu. Jejím cílem je představení této problematiky a částečná komparace jednotlivých řízení v obou právních systémech, kdy však s ohledem na studijní obor klade důraz především na právo církevní, a to i z hlediska systematiky práce. Okrajově se zabývá i teoretickými východisky obou systémů. Pokud jde o systematiku práce, tato je, jak již bylo řečeno, postavena na právu církevním, ke kterému vybírá pouze příslušná podobná zvláštní řízení civilního práva. Zvláštní řízení církevního práva tak rozebírá kompletně a úpravu civilního práva pouze doplňuje ke komparaci.

Nejprve popisuje právní úpravu problematiky obecně, kde rozebírá jednotlivé právní dokumenty obou právních systémů, jejich systematiku a rozsah. Ohledně církevního práva se tak soustředí na Kodex kanonického práva 1983, a to především jeho procesní ustanovení. Civilní právo procesní pak zastupuje zákon o zvláštních řízeních soudních a občanský soudní řád, kdy k dokreslení hmotněprávní stránky práce v některých částech odkazuje i na občanský zákoník. Jde o jakýsi úvod do následujících kapitol věnovaných řízením ve věcech manželských, neplatnosti svátosti svěcení a předcházení soudním sporům.

Kapitola řízení ve věcech manželských se pak již zaměřuje na konkrétní řízení církevního a civilního práva, a to na řízení o neplatnosti manželství, o uvolnění a zrušení manželského svazku a o prohlášení za mrtvého. Do části uvolnění a zrušení manželského svazku bylo úmyslně zařazeno i privilegium Paulinum a Petrinum spadající do církevního práva, ačkoli se nejedná o zvláštní řízení soudní jako taková, když se ani neodehrávají před soudem a CIC je neobsahuje nebo je obsahuje ve své hmotněprávní části, svojí povahou však odpovídají zvláštním řízením CIC upraveným a z tohoto důvodu sem byla rovněž zařazena. Tato kapitola tvoří největší část práce, kdy po představení řízení jednotlivě dochází i k jejich vzájemné komparaci. V rámci všech tří podkapitol jde pak o řízení o neplatnosti manželství, o odloučení za trvání manželství, o udělení dispenze od platného a nedokonaného manželství, o rozvodu a o prohlášení za mrtvého a výše zmíněné privilegium Paulinum a Petrinum.

Neplatnost svátosti svěcení a předcházení soudním sporům, jimž se věnují další dvě kapitoly, pak již jen dotváří celkový přehled zvláštních řízení soudních upravených CIC.

Závěr shrnuje problematiku jako celek, přičemž se snaží i o stručné komplexnější porovnání získaných poznatků.

Práce se při analýze zvláštních řízení opírá především o odpovídající právní předpisy, jež stanovují základní a nejdůležitější rámec. S přihlédnutím k povaze tématu práce jako čistě procesní stránky jednotlivých řízení upravené právě právními předpisy se literatura ukázala vhodnou spíše k doplnění informací týkajících se stránky hmotněprávní.

1 PRÁVNÍ ÚPRAVA ZVLÁŠTNÍCH ŘÍZENÍ SOUDNÍCH

1.1 Kodex kanonického práva - CIC 1983

Kodex kanonického práva z roku 1983 je základním právním předpisem katolické církve, kdy tato je autorem i adresátem jeho norem. V objektivním smyslu jde o soubor závazných pravidel pro katolíky vydaný katolickou církví, jež upravuje její vnitřní vztahy, instituce a činnost. V subjektivním smyslu pak lze hovořit o stanoveném souboru práv a povinností osob v katolické církvi. Závazným se stává pouze pro členy katolické církve latinského obřadu¹, kdy si nijak neodporuje s právem sekulárním, když upravuje jiné oblasti a vystupuje tak jako samostatný normativní systém napříč státními zřízeními a jejich právními řády, jichž není součástí².

Codex Iuris Canonici (CIC) vyhlásil papež Jan Pavel II. apoštolskou konstitucí *Sacrae disciplinae leges*³ dne 25. ledna 1983 s účinností od 27. listopadu 1983.

Samotný text CIC 1983 je rozdělen do sedmi knih (viz níže) a dále na části, oddíly, statě, hlavy a články, přičemž nejmenší jednotkou je kánon, někdy sestávající ještě z paragrafů a odstavců. Rozdělení knih je pak následující:

I. kniha: Všeobecné normy

II. kniha: Boží lid

III. kniha: Učitelství úřad církve

IV. kniha: Posvěcující služba církve

V. kniha: Majetek církve

VI. kniha: Církevní tresty

VII. kniha: Soudní a mimosoudní řízení

Tato bakalářská práce se zaměří v převážné části jen na knihu poslední nazvanou soudní a mimosoudní řízení, kdy však ostatní knihy z důvodu vzájemné provázanosti nelze opomenout, a proto na ně bude odkazováno. Sedmá kniha totiž obsahuje procesní právo sloužící k prosazení a realizaci práva hmotného, jež je rozebíráno v knihách předchozích.

¹ Srov. kán. 1 CIC.

² Srov. HRDINA, A. *Kanonické právo*. Praha: EUROLEX BOHEMIA, 2002, s. 53-61.

³ *Constitutio Apostolica Sacrae disciplinae leges*. In Kodex kanonického práva. Úřední znění textu a překlad do češtiny. Přeložil Miroslav Zedníček. Praha: Zvon, 1994, s. 7-23.

1.1.1 Kanonické právo procesní

Kanonické právo procesní je stejně jako civilní nutné k nalezení práva, k prosazení jeho realizace a zajištění právní jistoty. Proto ho lze označit jako soubor právních norem upravujících postup soudů a jiných orgánů při nalézání a realizaci práv a povinností subjektů kanonicko-právních vztahů zajišťujících právní jistotu. Kanonické právo procesní upravené sedmou kapitolou CIC 1983 je závazné pro všechny církevní soudy, ne však pro soudy Apoštolského stolce, které se řídí předpisy vlastními.⁴

V rámci soudních a mimosoudních řízení pak rozlišujeme tři, potažmo čtyři druhy řízení. Jedná se o soudní řízení sporné upravené kán. 1501 – 1670, některá zvláštní řízení upravená kán. 1671 – 1716, trestní řízení upravené kán. 1717 – 1731 a administrativní řízení v kán. 1732 – 1752. Zvláštní řízení stojí na pomezí samostatného druhu řízení, neboť jsou do jisté míry úpravou speciální, kdy však v otázkách neupravených nebo i přímo v kánonech daných dochází k aplikaci úpravy obecné, tedy úpravy soudních řízení sporných. Kán. 1671 – 1716 CIC upravující pouze zvláštní řízení budou v této práci rozebrány nejvíce.

1.2 Zákon o zvláštních řízeních soudních

Zákon č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních, ve znění pozdějších předpisů, je řazen do práva civilního a obsahuje taxativní výčet řízení, která jsou tímto zákonem upravena. Jde o tzv. nespory, kde dochází k úpravě poměrů mezi účastníky, jež nemají postavení strany žalobce a žalovaného, ale bývají označováni jako navrhovatel a odpůrce, případně manžel a manželka. Tento druh řízení se od běžných sporných řízení odlišuje zájmem státu projevujícím se větší ingerencí⁵ a zásadami řízení, kdy zde se uplatní zásada oficiality a vyšetřovací⁶. Veškerá nesporná a zvláštní řízení se přesunula ze zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, do samostatného právního předpisu, kdy však OSŘ obsahující úpravu sporů představuje předpis subsidiární, tedy vše neupravené v ZŘS bude řešeno úpravou OSŘ. Oba právní předpisy pak upravují procesní stránku, přičemž hmotněprávní úprava je obsažena v OZ.

⁴ Srov. kán. 1402 CIC.

⁵ Např. vstup orgánu sociálně právní ochrany dětí do řízení.

⁶ Tzn. že řízení jsou zahajována i bez návrhu, tedy z moci úřední, a soud má povinnost provést potřebné důkazy, které uzná za vhodné. Naproti tomu se v klasickém sporném řízení uplatňuje zásada dispozitivní umožňující účastníkům nakládat s řízením a zásada projednací zakotvující povinnost projednat důkazy navržené stranami.

Samotný předpis upravuje postup soudu a účastníků v řízení vedoucí ke konstitutivnímu rozhodnutí, které zakládá, mění nebo ruší právní vztah nebo povinnost.⁷

Pro účely této práce však budou vybrána jen ta příslušná zvláštní řízení, která podobností odpovídají některému řízení podle církevního práva. Půjde tak o řízení ve věcech nezvěstnosti a smrti a řízení ve věcech manželských a partnerských.

1.3 Občanský zákoník

Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů, je předpisem práva civilního obsahujícím hmotněprávní úpravu. Systematiku vytváří pět částí, a to obecná část, rodinné právo, absolutní majetková práva, relativní majetková práva a ustanovení společná, přechodná a závěrečná. Pro účely této práce však není stěžejním právním předpisem. Práce na něj v příslušných částech pouze odkazuje pro lepší pochopení procesní úpravy zvláštních řízení soudních obsažených v ZŘS. Stěžejní tak budou zejména ustanovení týkající se domněnky smrti upravené v § 71 - § 76 a vzniku, neplatnosti a zániku manželství upravené v § 655 - § 686 a § 754 – 758, jež jsou pak soudně řešeny právě pomocí ZŘS.

⁷ Např. výrok o tom, že manželství se rozvádí.

2 ŘÍZENÍ VE VĚCECH MANŽELSKÝCH

Právní úprava těchto řízení se v církevním a civilním právu značně odlišuje. Katolická církev na manželství uzavřené mezi katolíky pohlíží jako na svátost⁸, kdy platné a dokonané manželství mezi pokřtěnými je podle kán. 1141 CIC absolutně nerozlučitelné lidskou mocí a k zániku takového manželství nemůže dojít z žádného důvodu s výjimkou smrti.⁹ Vlastnostmi manželství jsou jednota a nerozlučitelnost¹⁰, a tyto mají zakotvení už v antropologické podstatě manželství a v řádu stvoření¹¹. Tím, že se manželé navzájem dávají a přijímají, vyjadřují touhu po trvalosti jejich svazku a vzájemném propojení. Manželská věrnost pak odráží Boží věrnost svému lidu.¹² Z uvedeného je tak patrné, že civilní právo bude případné zrušení manželství aplikovat s přísnými pravidly.

Naopak civilní právo dle § 655 OZ sice chápe jako trvalý svazek muže a ženy s hlavním účelem založení rodiny, řádné výchovy dětí a vzájemné podpory a pomoci, ale pro jeho zánik postačuje hluboké, trvalé a nenapravitelné rozvrácení bez naděje na obnovu, kdy už téměř neexistují další podmínky¹³.

Oba právní systémy tedy vymezují manželství jako svazek trvalý, kdy však v civilním právu k zániku postačuje rozvrat, v církevním je jediným důvodem zániku smrt. Jak ale bude nastíněno v následujících odstavcích, smrt ve výsledku není jediným důvodem, neboť za splnění přísných podmínek lze manželství dle církevního práva zrušit i z jiných důvodů. Práce se tedy dále zabývá jednotlivými druhy zvláštních řízení.

⁸ Viz kán. 1055 CIC: „§ 1. Manželský svazek, kterým muž a žena mezi sebou vytvářejí nejnuitnější společenství celého života, zaměřené svou přirozenou povahou na prospěch manželů a na zplození a výchovu dětí je mezi pokřtěnými povýšeno Ježíšem Kristem na svátost. § 2. Proto mezi pokřtěnými nemůže být platná manželská smlouva, která by nebyla svátostí.“

⁹ Rovněž zakotveno v Bibli - Dt 24,1; Mt 19,6: „Co Bůh spojil, člověk nerozlučuj.“

¹⁰ Srov. kán. 1056 CIC.

¹¹ Srov. Gn 2,24

¹² Srov. KASPER, Walter. *Teologie křesťanského manželství*. Praha: Centrum pro studium demokracie a kultury, 1997, s. 40.

¹³ Výjimku obsahuje ustanovení § 755 odst. 2 OZ, kdy rozvrat nepostačuje, byl-li by rozvod v rozporu se zájmem nezletilého dítěte manželů nebo zájmem manžela, který se na rozvratu nepodílel.

2.1 Řízení o neplatnost manželství

2.1.1 Řízení ve věci prohlášení neplatnosti manželství v CIC

CIC 1983 obsahuje úpravu řízení ve věci prohlášení neplatnosti manželství v kán. 1671 – 1691. Kán. 1691 CIC pak stanovuje, že v ostatních věcech těmito kánony neupravených týkajících se způsobu řízení se použijí, pokud tomu nebrání povaha věci, kánony o řízení obecně¹⁴ a o řádném řízení sporném¹⁵, kdy je však dle kán. 1690 CIC vyloučeno projednání ve sporném řízení ústním. Kán. 1060 CIC pak stanovuje zvýhodnění manželství, a proto se zde objevuje vyvratitelná právní domněnka, že se při pochybnosti považuje manželství za platné, dokud se neprokáže opak. Musí tak dojít k opravdovému prokázání neplatnosti, aby bylo manželství prohlášeno za domnělé, tedy neplatné od počátku.

Mimo výše uvedených ustanovení týkajících se neplatnosti manželství musí být zachována rovněž instrukce *Dignitas Connubii*, jež byla schválena papežem Janem Pavlem II. dne 08.11.2004 a publikována dne 25.01.2005.¹⁶

Příslušnost soudu

K tomuto řízení je příslušný církevní soudce, pokud jde o manželské záležitosti pokřtěných.¹⁷ Světským soudům pak přísluší záležitosti týkající se občanských účinků manželství, pokud právo nestanoví, že jde o záležitosti nahodilé a k hlavní věci se vztahující.¹⁸ V záležitostech neplatnosti manželství nevyhrazených Apoštolskému stolci¹⁹ spadá příslušnost na soud místa podle²⁰:

- uzavření manželství,
- kanonické trvalé nebo přechodné bydliště žalované strany,

¹⁴ Obecné procesní normy o soudech obsaženy v kán. 1400 – 1500 CIC.

¹⁵ Jde o kán. 1501 – 1655 CIC.

¹⁶ Podrobněji KAŠNÝ, J. *Dignitas connubii – instrukce k vyhlášení neplatnosti manželství*. *Revue církevního práva*, 2005, č. 30 1/05, s. 60. Dostupné z: <http://spcp.prf.cuni.cz/30-41/30-cele.pdf>.

¹⁷ Srov. kán. 1671 CIC.

¹⁸ Srov. kán. 1672 CIC.

¹⁹ Instrukce *Dignitas Connubii* v čl. 8 § 1 a 2 pak stavuje příslušnost Apoštolského stolce takto:

„čl. 8 §1: Pouze papež má právo soudit v záležitostech neplatnosti manželství nejvyšších představitelů států, stejně jako jiných, kterých se ujal, aby je rozhodl. § 2. V záležitostech jmenovaných v § 1 jsou jiní soudcové absolutně nepřislušní.“

²⁰ Srov. kán. 1673 CIC.

- kanonické trvalé bydliště žalující strany²¹,
- místa, kde se ve skutečnosti provede většina důkazů²².

Aktivní procesní legitimace

Aktivní procesní legitimaci mají v řízení o neplatnost manželství manželé a ochránce spravedlnosti, ten pak za situace, kdy se neplatnost stala známou a manželství nelze zplatnit nebo zplnění není účelné.²³ Řízení však musí být přítomen i obhájce svazku, který vždy musí jednat v neprospěch neplatnosti manželství, což vyplývá nejen z kán. 1432 CIC 1983, ale i z čl. 56 instrukce Dignitas Connubii.

Manželství však nemůže být napadnuto po smrti jednoho nebo obou manželů, pokud tak nebylo napadeno žalobou za života obou manželů a otázka jeho platnosti není předběžnou pro vyřízení jiného sporu v kanonickém nebo světském oboru.²⁴ V případě smrti jednoho z manželů v době projednávání při neuzavření záležitosti do té doby se řízení pozastaví, dokud do řízení nevstoupí dědic po zemřelém nebo nástupce nebo ten, kdo má právní zájem. Pokud je záležitost již uzavřena je soudce povinen dále pokračovat v řízení poté, co předvolal zástupce nebo dědice zemřelého nebo nástupce.²⁵

Důvody neplatnosti

CIC v kán. 1073 a násl. upravuje důvody neplatnosti. Tyto lze rozdělit do 3 skupin:

- překážky manželství – překážka věku, tělesné neschopnosti, manželského svazku, rozdílnosti náboženství, svěcení, řeholního slibu, únosu či zadržování ženy za účelem sňatku, zločinu, pokrevního příbuzenství, zákonného příbuzenství, afinity neboli švagrovství, veřejné počestnosti;
- vada manželského souhlasu – nedostatečné minimální znalosti o manželství, omyl v osobě, omyl ohledně vlastností, omyl ohledně vlastností způsobený podvodem, omyl ohledně podstatné vlastnosti manželství, nedostatečné užívání rozumu, závažná porucha soudnosti,

²¹ Toto pouze za předpokladu, že obě strany pobývají na území téže biskupské konference a soudní vikář kanonického trvalého bydliště žalované strany s tím po projednání s ní souhlasí.

²² Musí s tím souhlasit soudní vikář kanonického trvalého bydliště žalované strany, když se jí předem dotázal na námítky.

²³ Srov. kán. 1674 CIC.

²⁴ Srov. kán. 1665 CIC.

²⁵ Srov. kán. 1665 §2 ve spojení s kán. 1518 CIC.

psychická neschopnost²⁶, simulace souhlasu, podmíněný souhlas, násilí nebo strach, neexistence souhlasu při uzavření prostřednictvím zástupce;

- vada kanonické formy – nedodržení předepsané formy, nezpůsobilost svědků, nezpůsobilost asistujícího.

Jednotlivé důvody nebudou dále detailně rozebrány, neboť slouží pouze k nastínění hmotněprávní problematiky, když práce jako taková se věnuje řízení před soudem, tedy stránce procesní.

Postup v řízení do vydání rozhodnutí

Na úvod je třeba uvést, že projednávání otázky neplatnosti manželství spadá pod dikci senátu složeného ze tří soudců a tento musí postupovat sborově, což potvrzuje i nutnost vynesení rozsudku absolutní většinou hlasů.²⁷

CIC rozlišuje dva druhy řízení o prohlášení neplatnosti manželství, v nichž je stanoven i jiný postup, a to proces řádný a proces zkrácený na základě dokumentů, jehož úpravu obsahuje kán. 1686 – 1688 CIC.²⁸

Řízení se zahajuje žalobou u soudu, kde je nutné uvedení stran a příslušného soudu. Dále je nutné uvést, že se žádá ověření platného uzavření manželství, popis situace a právní důvod, na kterém svůj požadavek strana zakládá, postačující ve formě čísla daného kánonu CIC.²⁹

Soudce má před přijetím žaloby využít pastoračních prostředků, aby manželství bylo zplatněno a manželské společenství obnoveno, pokud lze ve věci usuzovat na úspěšné vyřešení.³⁰ Nedojde – li k tomuto a žaloba je přijata, musí být stanoven předmět sporu. Následuje rozhodnutí o obeslání žalované strany, potažmo obou manželů, pokud žalobu podal ochránce spravedlnosti³¹. Za situace, kdy některá ze stran nepožádá o zasedání ke stanovení předmětu sporu do patnácti dnů, stanoví ho soudce nebo vyšetřující do deseti dnů rozhodnutím a toto sdělí stranám. Předmětem sporu se

²⁶ Podrobněji KLIMEŠ, P. *Psychické příčiny neplatnosti manželství*. 1. vyd. Olomouc: Matice cyrilometodějská, 2004. 173 s. ISBN 80-7266-163-9.

²⁷ Srov. Kán. 1425 a Kán. 1426 CIC.

²⁸ Srov. POLÁŠEK, F. *Procesní právo*. Olomouc: Univerzita Palackého, Cyrilometodějská teologická fakulta, 2003, s. 48.

²⁹ Srov. DUDA, J. *Katolické manželské právo*. 1. vyd. Spišské Podhradie: Kňazský seminár biskupa Jána Vojtaššáka, 1996, s. 249-251.

³⁰ Srov. kán. 1676 CIC.

³¹ Srov. čl. 126 § 4 instrukce Dignitas Connubii.

přítom rozumí sporná otázka a konkrétní důvod neplatnosti manželství. Při neexistenci námitek po uplynutí deseti dnů od sdělení se novým rozhodnutím zahájí řízení ve věci.³²

Ohledně shromažďování a provádění důkazů ke zjištění skutečností podstatných pro rozhodnutí patří mezi nejdůležitější výpovědi stran a svědků, částečně i znalecké posudky³³. Jeden nebo více znalců se pak ustanoví v záležitostech neschopnosti k souloži a vady souhlasu pro duševní chorobu, pokud toto nebude neúčinné³⁴. Výpovědi stran se použijí až tehdy, pokud se odjinud nezískají plné důkazy a kdy se zároveň vyslechnou svědci ohledně věrohodnosti těchto stran.³⁵ Výslechnů, ať už půjde o výslech stran, svědků nebo znalců, se mohou zúčastnit obhájce svazku, osoby zastupující strany a ochránce spravedlnosti, ne však strany samotné.³⁶ Dle kán. 1527 CIC lze použít jakýkoli druh důkazů, který se soudci jeví jako užitečné k posouzení záležitosti a jsou dovolené.³⁷ Ke konci dokazování se zveřejní obsah celého spisu.

Soudce by měl mít před vynesením rozsudku morální jistotu o stavu projednávané věci, kdy však musí vycházet pouze ze spisu a důkazů³⁸ a může se tak dostat do rozporu mezi platností či neplatností vyplývající z těchto zdrojů se svým vnitřním přesvědčením.

Rozsudek a odvolání

Výroková část rozsudku prohlašující neplatnost rozsudku není ve své podstatě konstitutivní, nýbrž deklaratorní, neboť tato skutečnost existovala již při uzavírání manželství a prohlášení manželství za neplatné ji pouze potvrdí.³⁹ V rozsudku pak dle kán. 1689 CIC musí být strany poučeny o mravních a občanských povinnostech, kterými jsou případně vázány jedna vůči druhé a vůči dětem co do poskytnutí výživného a výchovy.

³² Srov. kán. 1677 CIC.

³³ Kán.1574 CIC: „Znalců se použije, kdykoliv právo nebo nařízení soudce vyžaduje jejich zkoumání a posudek, opírající se o odborné znalosti, k důkazu nějaké skutečnosti nebo poznání pravé povahy některé věci.“

³⁴ Srov. kán. 1680 CIC.

³⁵ Srov. kán. 1679 CIC.

³⁶ Srov. kán. 1678 CIC.

³⁷ Stejně k tomuto čl. 157 § 1 instrukce Dignitas Connubii.

³⁸ Srov. kán. 1608 CIC.

³⁹ NEMEC, M. *Základy kánonického práva*. Bratislava: IURA EDITION, 2001, s. 193.

Rozsudek prvního stupně se pak postupuje soudu druhého stupně. Podstatné přitom bude, zda rozsudek první instance vyslovil neplatnost nebo potvrdil platnost manželství.⁴⁰ V případě prvním bude rozsudek spolu s možným odvoláním a ostatními akty řízení zaslán do dvaceti dnů od jeho zveřejnění k odvolacímu soudu. Tento pak rozsudek dekretem potvrdí nebo přijme k řádnému projednání, kde může být předložen i nový důvod neplatnosti.⁴¹ Jestliže však rozsudek potvrdil platnost manželství, mohou účastníci podat odvolání v propadné lhůtě patnácti dnů, kdy se pak postupuje podle kán. 1628 – 1640 CIC, tedy podle obecné úpravy řádného řízení sporného.

Jakmile dojde k potvrzení neplatnosti manželství odvolacím soudem dekretem nebo novým rozsudkem, za předpokladu prohlášení neplatnosti soudem prvního stupně, mohou strany ihned po oznámení dekretu nebo rozsudku tohoto soudu uzavřít nové manželství.⁴² Někdy však může být některé ze stran stanoven zákaz uzavřít nové manželství, kdy k tomuto je přistupováno zejména v případech impotence nebo neschopnosti z psychické příčiny.⁴³

Prohlášení neplatnosti, včetně záповědi, musí být soudním vikářem oznámeno ordináři místa uzavření manželství, aby se tyto skutečnosti co nejdříve zaznamenaly v knize oddaných a pokřtěných.⁴⁴

Speciálním postupem je pak listinné řízení obsažené v kán. 1686 a 1687 CIC. Toto zkrácené řízení soudní vikář nebo jím určený soudce využije, pokud se z listiny, prosté rozporu bez námitek proti ní, bez pochybností zjistí existence zneplatňující překážky nebo nedodržení zákonné formy, že nebyla udělena dispens nebo existuje vada platného zmocnění zástupce při sňatku. Tehdy může být po předvolání stran a za účasti obhájce svazku prohlášena neplatnost manželství rozsudkem. Jestliže si obhájce svazku není jist skutečnostmi podstatnými pro rozhodnutí, musí proti prohlášení podat odvolání. Strana

⁴⁰ Dle kán. 1641 CIC se „při zachování kán. 1643 rozhodnutí považuje za pravomocné tehdy, jestliže: 1. mezi týmiž stranami byly vyneseny dva shodné rozsudky o stejném žalobním požadavku a z téhož žalobního důvodu; 2. odvolání proti rozsudku nebylo podáno v užitečné lhůtě; 3. v odvolacím stupni řízení zaniklo nebo se jej strany vzdaly; 4. byl vyneseno konečný rozsudek, od něhož není odvolání podle kán. 1629.“

⁴¹ Srov. kán. 1682 a 1683 CIC.

⁴² Dle kán. 1642 CIC: „ § 1. Pravomocně rozhodnutá věc je vybavena právní nezměnitelností a nemůže být přímo napadnuta, kromě podle kán. 1645, § 1.

§ 2. Zakládá právo mezi stranami a opravňuje k žalobě o výkon rozhodnutí a k námitce, že věc byla pravomocně rozhodnuta. To může soudce prohlásit z úřední povinnosti, aby zamezil zahájení nového řízení v téže věci.“

⁴³ POLÁŠEK, F. *Procesní právo*. Olomouc: Univerzita Palackého, Cyrilometodějská teologická fakulta, 2003, s. 89-90.

⁴⁴ Srov. kán. 1685 CIC.

má na rozdíl od obhájce svazku právo a ne povinnost se odvolat. Soud druhého stupně buď rozsudek potvrdí rovněž formou listinného řízení, nebo jej zruší a věc vrátí k novému projednání řádným řízením.

2.1.2 Řízení o určení, zda tu manželství je či není, a o neplatnost manželství v ZŘS

Jak je již z názvu řízení patrné, ZŘS rozlišuje neexistenci a neplatnost manželství. Neexistence manželství neboli tzv. zdánlivé manželství nastává tehdy, pokud alespoň u jedné z osob, které hodlaly uzavřít manželství, nebyly v projevu vůle o vstupu do manželství nebo ve sňatečném obřadu splněny náležitosti, na nichž je ke vzniku manželství nutno trvat.⁴⁵ Takové manželství nikdy nevzniklo a rozhodnutí má tak pouze deklaratorní charakter.

Jiná situace pak nastává u neplatnosti manželství, kde se platnost předpokládá až do chvíle prokázání opaku.⁴⁶ Neplatnost je způsobeno uzavřením manželství navzdory zákonné překážce, kdy v případě prohlášení za neplatné se takové manželství považuje za neuzavřené.

Zákonné překážky způsobující neplatnost

- uzavření manželství nezletilým, který není plně svéprávný
- omezení ve svéprávnosti týkající se uzavírání manželství
- trvající manželský svazek
- pokrevní a zákonné příbuzenství
- projev vůle o vstupu do manželství učiněný pod nátlakem spočívajícím v užití násilí nebo vyhrožováním násilím
- projev vůle o vstupu do manželství učiněný v omylu o totožnosti snoubence nebo o povaze sňatečného právního jednání

U posledních dvou překážek soud prohlásí manželství za neplatné na návrh manžela podaný nejpozději do jednoho roku ode dne, kdy tak mohl nejdříve učinit.

⁴⁵ Srov. § 677 a násl. OZ.

⁴⁶ Srov. 681 OZ.

V případě trvajícího manželského svazku a manželství uzavřeného mezi příbuznými tak soud učiní i bez návrhu.⁴⁷

Průběh řízení

Řízení upravují § 373 – 382 ZŘS. Místní příslušnost k řízení o neplatnosti náleží soudu, v jehož obvodu měli manželé poslední společné bydliště, bydlí-li v tomto obvodu jeden z manželů, popřípadě obecný soud manžela nepodávajícího návrh na zahájení řízení a pokud není, pak obecný soud manžela navrhuujícího.

Jak již bylo řečeno, u posledních dvou překážek lze řízení o prohlášení tohoto manželství za neplatné zahájit pouze na návrh manžela. Při podání návrhu jinou osobou dojde k odmítnutí. V tomto řízení soud smí provést jiné než účastníky navržené důkazy jen z důvodu potřeby ke zjištění skutkového stavu, přičemž tyto důkazy musí vyplývat z obsahu spisu, nebo pro prokázání důvodu neplatnosti nebo neexistence manželství umožňující zahájení řízení i bez návrhu.⁴⁸

Účastníky jsou pak manželé, přičemž při ztrátě způsobilosti být účastníkem řízení soud řízení zastaví. Je-li však řízení zahajováno na návrh a navrhovatel nebo druhý manžel zemře před pravomocným rozhodnutím, jmenuje se mu opatrovník, se kterým se v případě druhého manžela pokračuje v řízení rovnou, u navrhovatele až na návrh potomků podaný do 1 roku ode dne smrti.⁴⁹

Dle § 379 ZŘS se navrhovatel musí dostavit k jednání, neboť při nedostavení se bez řádné a včasné omluvy bude řízení zastaveno. K zastavení nedojde pouze při existenci důvodů pro zahájení bez návrhu.

Pokud soud pravomocně vysloví neexistenci manželství, neprodleně věc předá k rozhodnutí o otcovství ke společnému dítěti a o úpravě práv a povinností, pokud není svéprávné.⁵⁰

2.1.3 Komparace řízení o neplatnost manželství v CIC a ZŘS

Obě řízení obsahují několik rozdílů, které zde budou rozebrány. Z hlediska uzavření manželství civilně nebo církevně půjde v civilním právu o neplatnost pouze nesvátostného manželství, kdy naopak podle CIC může být zneplatněno mimo nesvátostného i svátostné manželství, a to v návaznosti na křest obou manželů či

⁴⁷ Srov. § 684 a 685 OZ.

⁴⁸ Srov. § 373 a 374 ZŘS.

⁴⁹ Srov. § 375 a 376 ZŘS.

⁵⁰ Srov. §377 ZŘS.

absenci u jednoho z nich. Příslušnost soudu k projednání věci pak přísluší v CIC primárně soudu místa uzavření manželství, kdežto podle ZŘS se příslušnost posoudí podle posledního společného bydliště manželů. CIC navíc stanovuje možnost příslušnosti podle místa provedení nejvíce důkazů. I co se týče zahájení řízení a účastníků se řízení liší. Dle CIC se zahajuje pouze na návrh manžela nebo ochránce spravedlnosti, zatímco dle ZŘS lze rozhodnout na návrh jednoho z manželů nebo u konkrétních překážek i bez návrhu. Po zahájení se pak účastníky stávají manželé dle ZŘS i CIC, ale v CIC rovněž ochránce spravedlnosti, s účastí obhájce svazku. Během obou řízení může dojít ke zplatnění. Poměrně rozdílnou úpravu obsahuje část věnovaná důkazům. Zatímco ZŘS přistupuje k výslechu stran vždy při nutnosti jejich výslechu ke zjištění skutkového stavu, CIC výslech stran použije až jako poslední možnost, kdy nadto vyslechne i svědky svědčící o věrohodnosti stran. Lze se domnívat, že je tomu tak proto, že CIC soud neomezuje ve výběru a provádění důkazů, když během řízení mohou být provedeny i jiné než navrhované důkazy nebo důkazy vyplývající ze spisu na rozdíl od ZŘS, a tento má tak širší možnosti zjistit potřebný skutkový stav bez nutnosti výslechu stran. CIC navíc umožňuje průběh řízení pouze zkrácenou formou prostřednictvím tzv. listinného řízení.

Odlišnost základu řízení, tedy důvodů neplatnosti, odráží odlišnost církevního a civilního práva jako takového. Církevní právo totiž stanovuje větší množství důvodů neplatnosti s ohledem na neslučitelnost manželství s pozicí osoby v církvi a na podstatné vlastnosti manželství jako např. nerozlučitelnost, trvalost nebo plodnost manželství, neboť případné zrušení manželství probíhá mnohem přísněji než dle ZŘS a za přesně stanovených podmínek.

K účinnému prohlášení neplatnosti ZŘS stanovuje pouze právní moc rozsudku prohlašujícího neplatnost, dle CIC musí být neplatnost potvrzena 2 potvrzujícími rozsudky, kdy se v případě odvolání dle CIC i ZŘS neuplatňuje koncentrace řízení a předkládají se nové důvody neplatnosti. Nové manželství mají strany možnost uzavřít až po účinnosti prohlášení neplatnosti, podle CIC však soud může udělit tzv. záповěď, tedy zákaz uzavřít manželství.

2.2 Řízení o uvolnění a zrušení manželského svazku

Níže budou rozebrána jednotlivá řízení způsobující uvolnění nebo zánik manželství. Privilegium Petrinum a Paulinum však stojí na pomezí, když církevní právo

pro ně označení zvláštní řízení soudní nepoužívá a tyto před soudem ani neprobíhají. Navzdory tomu svým obsahem problematice zvláštních řízení odpovídají a z tohoto důvodu byly do této podkapitoly rovněž zařazeny.

2.2.1 Odloučení za trvání manželství v CIC

Vzhledem k pohledu na platné a dokonané manželství jako na celoživotní nerozlučitelný svazek muže a ženy, mají manželé povinnost spolu žít a nemohou tak společné soužití ze své vůle odmítat, jak stanovuje mj. i kán. 1135 CIC: „Každý z obou manželů má stejnou povinnost i právo na to, co patří ke společenství manželského života.“ K odloučení manželů je tak přístupováno pouze v taxativně vymezených případech, kdy však nejde o zrušení manželství, ale o jakési přerušování společného soužití nazývané jako odloučení od stolu a lože.

Oprávněným důvodem je dle kán. 1151 – 1155 CIC nevěra jednoho z manželů, tato pak jako jediná vede k trvalému odloučení, a dále jestliže některý z manželů uvádí druhého do nebezpečí pro duši nebo pro tělo nebo pro děti⁵¹, anebo jinak činí společný život velmi tvrdým⁵². Jakmile pomine důvod odloučení, mají strany povinnost obnovit manželské soužití, vyjma nevěry. Nevěru by se ale měla nevinná strana snažit odpustit⁵³, kdy pak zaniká právo na odloučení. Toto právo dáno není, pokud nevinná strana nevěru schválila nebo k ní zavedla příčinu.

K odloučení manželů za trvání manželství dochází u pokřtěných. Toto může být provedeno dle kán. 1692 – 1696 CIC několika způsoby:

- rozhodnutím diecézního biskupa
 - vydání dekretu o povolení odloučení nebo zamítnutí žádosti, kdy se případně nepodává odvolání, ale rekurz k Apoštolskému stolci
- rozsudkem soudu⁵⁴

⁵¹ Zejména alkoholismus nebo fyzická agresivita s vyhrožováním smrtí.

⁵² Neúnosnost a nesnesitelnost musí být závažná, kdy však za tuto nelze považovat např. těžké onemocnění.

⁵³ Odpuštěním je i pohlavní styk mezi manžely po zjištěné nevěře. Pokud spolu manželé žijí po zjištěné nevěře déle než šest měsíců a nevinný manžel nepožádal o vydání rozhodnutí o odloučení, zde se odpuštění předpokládá.

⁵⁴ K otázce právní moci rozhodnutí soudu pak kán.1643 CIC: „*Nikdy se nestávají pravomocnými záležitosti kanonického stavu osob, nevyjímaje ani záležitosti odloučení manželů.*“

A kán.1644 CIC: „*§ 1. Jestliže byl vynesena dvojí shodný rozsudek v záležitosti kanonického stavu osob, může být v kterékoliv době napaden u odvolacího soudu s tím, že během propadlé lhůty třiceti dnů od podání napadnutí se musí předložit nové závažné důkazy nebo důvody. Odvolací soud je*

- příslušnost soudu odpovídá příslušnosti u neplatnosti manželství⁵⁵
- soudce se má i zde pokusit o smír vedoucí ke smíření a obnově manželského soužití před přijetím žaloby⁵⁶
- účastníkem musí být obhájce svazku z důvodu veřejného prospěchu věci⁵⁷
- použije se sporného řízení ústního stanoveného kán. 1656 – 1670 CIC, ve kterém rozhoduje v prvním stupni samosoudce⁵⁸, pokud strana nebo ochránce spravedlnosti nežadají řádné řízení sporné⁵⁹
- strana vlastním rozhodnutím
 - pouze u nevěry může nevinný manžel opustit manželské soužití a do šesti měsíců se obrátit se žádostí o rozhodnutí
 - v ostatních oprávněných důvodech odloučení tak lze učinit pouze v bezprostředním ohrožení⁶⁰

Při odloučení však nesmí být zapomínáno na děti, proto kán. 1154 CIC stanovuje nutnost vhodně se postarat o náležité vydržování a výchovu dětí.

2.2.2 Řízení o dispenz od platného a nedokonaného manželství v CIC

Řízení o dispenz od platného a nedokonaného manželství je naprosto speciálním řízením, neboť do platně uzavřeného manželství zasahuje sám papež, který má oprávnění ho ze spravedlivého důvodu zrušit. Takto může být postupováno v případě platně uzavřeného manželství mezi dvěma pokřtěnými, potažmo mezi pokřtěným a nepokřtěným, jež nebylo dokonáno neboli konzumováno⁶¹. Aktivní legitimaci

povinen ve lhůtě jednoho měsíce od předložení nových důkazů a důvodů rozhodnutím stanovit, zda nové projednání záležitosti přijímá nebo zamítá.

§ 2. Podání k vyššímu soudu za účelem dosažení nového projednání záležitosti neodkládá provedení rozsudku, pokud buď zákon nestanovil jinak nebo soud pro odvolání nenařídil odklad podle kán. 1650, § 3.“

⁵⁵ Srov. kán. 1694 CIC.

⁵⁶ Srov. kán. 1695 CIC.

⁵⁷ Srov. kán. 1696 CIC.

⁵⁸ Srov. kán. 1657 CIC.

⁵⁹ Srov. kán. 1693 CIC.

⁶⁰ Srov. kán. 1153 § 1 in fine CIC.

⁶¹ K tomuto kán.1061 CIC: „ § 1. Platné manželství mezi pokřtěnými se nazývá pouze platné, jestliže nebylo dokonáno; platné a dokonané, jestliže manželé spolu uskutečnili lidským způsobem soulož, která je sama o sobě vhodná ke zplození dítěte, k němuž je svou povahou zaměřeno manželství a jímž se manželé stávají jedním tělem.

k žádosti o udělení dispense⁶² od platného a nedokonaného manželství mají pouze manželé nebo jeden z nich, i když proti vůli druhého. Žádají tak o milost.⁶³

Jak již bylo řečeno, o skutečnosti nedokonání manželství a o existenci spravedlivého důvodu pro udělení dispense rozhoduje Apoštolský stolec, avšak samotný dispenz uděluje jen a pouze papež.⁶⁴

Účastníci

Účastníky tohoto řízení jsou samozřejmě žadatel a druhá strana, tedy manželé. Dále se tohoto řízení musí účastnit obhájce svazku⁶⁵, neboť tento musí předložit a vyložit vše, co může být rozumně uvedeno proti uvolnění svazku⁶⁶. Jeho účast, jež zaručuje objektivní obhajobu svazku jako trvalého a nerozlučitelného společenství, je zde natolik povinná, že v případě neobeslání je jednání neplatné.⁶⁷ Naopak zde není dovolena účast advokáta nebo zástupce strany, kdy kán. 1701 § 2 CIC připouští, aby žadatel nebo druhá strana použila pomoci právního znalce.

Postup v řízení

Žádost se podává diecéznímu biskupovi kanonického trvalého nebo přechodného bydliště žadatele a v případě potvrzení oprávněnosti je tento povinen zahájit řízení. Pokud žádost podle biskupa provázejí morální nebo právní obtíže, dochází k poradě s Apoštolským stolcem. Biskup má oprávnění žádost i zamítnout^{68, 69}.

Za předpokladu oprávněnosti žádosti a tedy zahájení řízení se toto řízení svěří soudu příslušné diecéze nebo vhodnému knězi. Při zahájeném řízení za účelem prohlášení neplatnosti manželství se pak řízení postupuje témuž soudu.

§ 2. Dokud se nedokáže opak, předpokládá se dokonání, jestliže manželé po uzavření manželství spolu bydleli.“

⁶² Dispenz je udělován pro konkrétní případy, nedotýká se účinnosti zákona.

⁶³ Srov. kán. 1697 CIC.

⁶⁴ Srov. kán. 1698 CIC.

⁶⁵ Srov. kán. 1701 CIC.

⁶⁶ Srov. kán. 1432 CIC.

⁶⁷ Jednání by bylo platné, kdyby sice obeslán nebyl, ale byl by skutečně přítomen nebo mu bylo dovoleno splnit svůj úkol nahlédnutím do akt před samotným rozhodnutím. Srov. kán. 1433 CIC.

⁶⁸ Zde je dle kán. 1699 § 3 CIC možné odvolání správní cestou k Apoštolskému stolci, tzv. rekurz.

⁶⁹ Srov. kán. 1699 CIC.

K dokázání potřebných skutečností, tedy nedokonání manželství a existence důvodu pro udělení dispenze, se vyslechnou oba manželé⁷⁰, případně se využijí další důkazy, kdy se však na rozdíl od řízení o prohlášení neplatnosti manželství akta nezveřejňují. Pokud však soudce vidí nedostatky na straně žádající nebo žalované, opatrně to této straně sdělí. Předložená listina nebo provedené svědectví však straně mohou být na žádost ukázány a stanovena lhůta k vyjádření.⁷¹ Obhájce svazku naopak akta přezkoumat musí a k těmto se vyjádří.

Po skončení řízení vyšetřující zpracuje náležitou zprávu, kterou poté předkládá spolu s akty diecéznímu biskupovi. Ke zprávě musí připojit vyjádření o pravdivosti skutečnosti nedokonání, o existenci spravedlivého důvodu pro dispenz a o vhodnosti jejího udělení.⁷² Takovéto vyjádření vypracuje i biskup a společně s akty a připomínkami obhájce svazku jej zašle Apoštolskému stolci. Tímto končí první část řízení vedená před diecézním biskupem a následuje část řízení před Apoštolským stolcem, konkrétně před Kongregací pro bohoslužbu a svátosti.

Vyšetřování může být v druhé části doplněno, a to tak, že se nutnost doplnění oznámí biskupovi a uvedou se konkrétní nedostatky, k jejichž doplnění má dojít.

Pokud Kongregace dojde k závěru, že akta jsou kompletní a dostatečná, může být rozhodnuto dvojím způsobem. Za situace neprokázání nedokonání manželství nebo neshledání spravedlivého důvodu pro udělení dispenze, kdy k tomuto dojde na základě úsudku samotné Kongregace z akt i z úsudku biskupa, se žádost zamítne. Z výsledku vyšetřování totiž musí být jistota o nedokonání. Proti zamítnutí není možné podat rekurz, ale Kán. 1705 §3 umožňuje právnímu znalci nahlédnout do akt, aby případně mohl uvést nové skutečnosti v nově podané žádosti. Jestliže naopak Kongregace z výsledku vyšetřování dospěje k jistotě o nedokonání a podle ní existuje oprávněný důvod udělení dispenze a její udělení je vhodné, předloží celou věc papeži k rozhodnutí, které je vydáváno ve formě reskriptu. Jak již bylo řečeno, jde při vydání dispenzního reskriptu o udělení milosti, kdy na tuto není právní nárok a z tohoto důvodu proti rozhodnutí papeže není přípustný opravný prostředek. Reskript se poté zašle diecéznímu biskupovi, který má povinnost oznámit jej stranám a nařídít příslušným kněžím zapsání

⁷⁰ Důkaz výpověďmi manželů je stěžejní, neboť o jejich intimní život jde.

⁷¹ Srov. kán. 1702 a kán. 1703 CIC.

⁷² Srov. kán. 1704 CIC.

udělení dispenze do matriční knihy pokřtěných a oddaných. K dispenzi pak může být udělena i záповeď dalšího uzavření manželství.⁷³

2.2.3 Privilegium Paulinum v CIC

Tento institut⁷⁴ se používá pro zrušení platného a dokonaného manželství uzavřeného mezi nepokřtěnými, tzv. přirozeného manželství.⁷⁵ Není upraven v sedmé knize CIC, ale v knize čtvrté, konkrétně v kán. 1143 až 1147. Svůj základ má přímo v Bibli: „*Ostatním pravím já, a ne už Pán: Má-li někdo z bratří ženu nevěřící a ona je ochotna s ním zůstat, ať ji neopouští. A má-li žena muže nevěřícího a on je ochoten s ní zůstat, ať ho neopouští. Nevěřící muž je totiž posvěcen manželstvím s věřící ženou a nevěřící žena manželstvím s věřícím mužem, jinak by vaše děti byly nečisté; jsou však přece svaté! Chce-li nevěřící odejít, ať odejde. Věřící nejsou v takových případech vázáni. Bůh nás povolal k pokoji.*“⁷⁶ Z uvedeného úryvku i z kán. 1143 § 1 je patrné, že je takto postupováno až v případě, kdy se jeden z manželů nechá pokřtít a druhý zůstane nevěřící a současně víru druhého nebo soužití s ním kvůli jeho víře odmítá, tzv. „odejde“. Předpoklady pro udělení privilegia jsou tedy následující:

- platně uzavřené manželství mezi dvěma nepokřtěnými podle příslušného právního řádu,
- přijetí platného křtu jednoho z manželů až po sňatku,
- nepokřtěná strana odejde⁷⁷.

Zrušení takového manželství se pak děje přímo uzavřením nového manželství, ale musí být splněny určené podmínky, aby pokřtěná strana nové manželství uzavřela platně. Druhá strana proto musí být vždy úředně dotázána, zda i ona nechce přijmout křest nebo zda alespoň chce s pokřtěnou stranou pokojně spoluzít bez urážení Stvořitele. Dotaz se uskutečňuje po křtu, ze závažného důvodu však může být i před křtem nebo se výjimečně neuskutečnit⁷⁸, pokud z mimosoudního řízení vyšlo najevo, že ho nelze

⁷³ Srov. kán. 1705 a 1706 CIC.

⁷⁴ Jinak také Privilegium sv. Pavla nebo Pavlovské privilegium.

⁷⁵ Více SVOBODA, J. Aplikace privilegia sv. Pavla podle kán. 1143-1147 CIC a kán. 854-856 CCEO. *Revue církevního práva*. 2003, č. 24 1/03. Dostupné z: <http://spcp.prf.cuni.cz/21-29/24-cele.pdf>.

⁷⁶ 1. List Korintským 7, 12 - 15

⁷⁷ Nejde jen o pouhé odmítání bez projevení, ale za odchod se považuje, jestliže nechce s pokřtěnou stranou spolu bydlet nebo pokojně spolubydlet bez urážení Stvořitele, pokud jí pokřtěná strana nezavdala po křtu spravedlivý důvod k odchodu. Srov. Kán. 1143 §2.

⁷⁸ Místní ordinář udělí dispenz.

uskutečnit nebo bude bez užitku⁷⁹.⁸⁰ Dotaz straně nepokřtěné pokládá místní ordinář strany pokřtěné a případně jí poskytne lhůtu na odpověď, kdy po uplynutí lhůty se jeho mlčení považuje za zápornou odpověď. Strana pokřtěná se může dotázat v soukromí pouze, pokud není možné položení dotazu místním ordinářem. Jedině tehdy je dotaz platný a dovolený, kdy však rovněž musí být zákonně prokazatelné položení dotazu a jeho výsledek.⁸¹

Nové manželství s katolickou stranou smí pokřtěná strana uzavřít při záporné odpovědi strany nepokřtěné nebo v případě neuskutečnění dotazu za výše uvedené situace nebo pokud nepokřtěná strana dříve v pokojeném soužití setrvala a poté bez spravedlivého důvodu odešla.⁸² K samotnému využití pavlovského privilegia a tedy uzavření nového manželského svazku je pak nutné úřední konstatování ordináře dovolující jeho využití.⁸³ Primárně by, jak vyplývá z kán 1146 CIC, nové manželství mělo být uzavřeno s katolíkem, ale i zde se udělují výjimky⁸⁴. Ke zrušení původního manželství však dochází až při uzavření manželství nového, nikoli při odchodu strany nepokřtěné nebo její záporné odpovědi. Pokud by se však nepokřtěná strana před uzavřením nového sňatku nechala pokřtít, nebylo by možné toto privilegium uplatnit, neboť zde sice víra dostává přednost před manželstvím jako trvalým svazkem, ale křtem by nerozlučitelnost manželství opět dostala první pozici.⁸⁵

2.2.4 Privilegium Petrinum

Tento institut není zakotven přímo v CIC 1983, ale dává další možnost zrušení manželství ve prospěch víry, a to v případě platného a dokonaného manželství uzavřeného mezi stranou pokřtěnou a nepokřtěnou nebo mezi dvěma nepokřtěnými,

⁷⁹ O nemožnost plnění pŕjde např. při nezvĕstnosti strany nepokřtěné a o neužitečnost v pŕipadĕ jistoty o rozvrácení bez nadĕje na nápravu, čímž může být např. pravomocný rozsudek o rozvodu manželství nebo poté i uzavření civilního sňatku nepokřtěnou stranou. Srov. Svoboda, str. 12

⁸⁰ Srov. kán 1144 CIC.

⁸¹ Srov. kán. 1145 CIC.

⁸² Srov. kán 1146 CIC.

⁸³ Srov. HRDINA, A. *Kanonické právo*. Praha: EUROLEX BOHEMIA, 2002, str. 307.

⁸⁴ Místní ordinář může dovolit ze závažného důvodu uzavření manželství s nekatolickou stranou, ať už pokřtěnou nebo nepokřtěnou, kdy pak musí být zachovány kánony o smíšených manželstvích kán. 1124 až 1129 CIC. Srov. kán. 1147 CIC.

⁸⁵ Srov. SVOBODA, J. Zplatnění manželství v právu katolické církve. *Revue církevního práva*, 2005, č. 30 1/05, s. 13 – 14. Dostupný z: <http://spcp.prf.cuni.cz/30-41/30-cele.pdf>.

pokud nelze užít privilegium sv. Pavla.⁸⁶ Oficiální označení však není privilegium Petrinum, ale rozvázání manželského svazku ve prospěch víry, jež upravují normy vydané Kongregací pro nauku víry a dochází k němu na základě rozhodnutí papeže. Normy vydané v roce 2001 vytváří jeden dokument rozdělený na dvě části, tedy na část hmotněprávní a procesněprávní. Nutné předpoklady pro zrušení manželství jsou uzavření tohoto manželství nesvátostně⁸⁷, žádost jedné ze stran adresovaná papeži a splnění podmínek rozebraných níže. Žádostí se nejprve zabývá místní ordinář, který provede šetření včetně provedení důkazů, a tuto pak zašle Kongregaci pro nauku víry, která žádost na základě šetření posoudí existenci potřebných předpokladů a právní stránku předtím, než papež vydá konečné rozhodnutí.⁸⁸

Platné zrušení manželství ve prospěch víry požaduje prokázání neexistence křtu, případně za předpokladu přijetí křtu během manželství prokázání nedokonání manželství po přijetí křtu, dále rozvratu manželství bez možnosti nápravy a nezavinění rozpadu stranou žádající nebo stranou, se kterou žadatel chce uzavřít nové manželství.

Procesněprávní část norem pak obsahuje ustanovení o postupu šetření před místním ordinářem. Diecézní biskup zde opět může provedením důkazů výpověďmi stran a svědků pověřit jinou vhodnou osobu, kdy důkazy musí být písemně zaznamenány za účasti notáře a obhájce svazku. Obhájce svazku opět uvede všechny skutečnosti bránící zrušení, stejně jako u řízení o udělení dispenze od platného a nedokonaného manželství, a místní ordinář poté vydá stanovisko o splnění podmínek pro zrušení. Jak již bylo řečeno, vše se následně zašle Kongregaci k posouzení, která věc předloží papeži k rozhodnutí.

Na rozdíl od privilegia Paulina dochází k zániku manželství již na základě kladného rozhodnutí papeže, nikoli až uzavřením nového manželství. Proti tomuto rozhodnutí nelze podat opravný prostředek.⁸⁹

⁸⁶ Podrobněji KAŠNÝ, J. Zrušení manželství in favorem fidei. *Revue církevního práva*. 2003, č. 25 2/03. Dostupné z: <http://spcp.prf.cuni.cz/21-29/25-cele.pdf>.

⁸⁷ Nesvátostné manželství je uzavřeno mezi stranami, z nichž alespoň jedna je nepokřtěná.

⁸⁸ Srov. DUDA, J. *Katolické manželské právo*. 1. vyd. Spišské Podhradie: Kňazský seminár biskupa Jána Vojtaššáka, 1996, s. 277.

⁸⁹ Srov. NEMEC, M. *Základy kánonického práva*. Bratislava: IURA EDITION, 2001, s. 202. HRDINA, A. *Kánonické právo*. 1.vyd. Praha: EUROLEX BOHEMIA, 2002, s. 308.

2.2.5 Řízení o rozvod manželství v ZŘS

Rozvod manželství jako jedné z forem zániku manželství obsahuje § 755 - 767 OZ. Tato úprava umožňuje manželství rozvést tehdy, když je soužití mezi manžely hluboce a trvale rozvráceno bez možnosti nápravy. Přičemž existují dva druhy rozvodu s ohledem na zjišťování nebo nezjišťování příčin takového rozvratu.⁹⁰

Místní příslušnost k řízení o rozvod manželství náleží soudu, v jehož obvodu mají nebo měli manželé poslední společné bydliště, bydlí-li v obvodu takového soudu alespoň jeden z manželů, jinak obecný soud manžela nenavrhujícího zahájení řízení, popřípadě není-li takového soudu, obecný soud manžela navrhujícího zahájení řízení.⁹¹

Řízení se zahajuje pouze na návrh jednoho z manželů, ke kterému se druhý z manželů může připojit a připojení případně do vyhlášení rozsudku odvolat, nebo společným návrhem obou, pokud jde o rozvod bez zjišťování příčin rozvratu⁹². V případě podání návrhu někým jiným jej soud odmítne. Pozici účastníků tak mají pouze manželé, kdy při ztrátě způsobilosti dojde k zastavení řízení⁹³. Návrh na zahájení mohou vzít účastníci, případně jen jeden z nich⁹⁴, zpět.⁹⁵

K projednání věci musí být nařízeno jednání s výsledkem účastníků, od něhož může být upuštěno jen při velkých obtížích s jeho provedením. I v tomto řízení se objevuje smírčí prvek, kdy soud má vést manžele k odstranění příčin rozvratu a usilovat o smíření. Účastníci mohou v řízení navrhopvat důkazy, kdy soud je oprávněn provést i jiné důkazy jen tehdy, je-li to nutné ke zjištění skutkového stavu a vyplývají-li takovéto důkazy z obsahu spisu. K jednání se však musí navrhovatel, popřípadě navrhovatelé při společném návrhu, dostavit nebo se řádně a včas omluvit, jinak dojde k zastavení řízení ex lege. K zastavení by nedošlo pouze za situace, že by se druhý z manželů, jenž se k jednání dostavil, na projednání věci trval.⁹⁶

Zajímavým institutem je pak tzv. klid řízení. Tento nastane, pokud jej navrhli oba manželé nebo jej navrhl navrhovatel a druhý z manželů se k jednání bez předchozí

⁹⁰ Srov. § 756 a 757 OZ.

⁹¹ Srov. § 383 ZŘS.

⁹² Příčiny rozvratu nebudou zjišťovány ani při připojení druhého manžela k návrhu.

⁹³ Za ztrátu způsobilosti se považuje smrt jednoho z manželů nebo prohlášení za mrtvého, když v těchto případech dochází k zániku manželství ex lege (viz kap. 2.3.2. Řízení o prohlášení člověka za mrtvého) a není tak možné takto již zaniklé manželství rozvádět.

⁹⁴ Není mu však umožněno disponovat řízením bez vyjádření druhého z manželů.

⁹⁵ Srov. § 384 – 387 ZŘS.

⁹⁶ Srov. § 389 – 391 ZŘS.

omluvy nedostavil. V obou situacích tak dojde k přerušení řízení a soud může v řízení pokračovat na návrh podaný nejdříve po uplynutí lhůty 3 měsíců od přerušení řízení.⁹⁷

Proti rozhodnutí vyhovujícím společnému návrhu není odvolání přípustné, pokud však rozsudek neobsahoval poučení o odvolání, lze jej podat do 15 dnů od doručení a v odvolacím řízení se uplatní jen nové skutečnosti a důkazy možné dle OSŘ^{98,99}.

2.2.6 Komparace řízení o uvolnění a zrušení manželského svazku v CIC a ZŘS

Porovnání řízení o uvolnění a zrušení manželství dle CIC a ZŘS je poměrně složité, proto se omezí pouze na porovnání zásadních prvků jednotlivých řízení. Odloučení za trvání manželství dle CIC upravuje specifické řízení, při kterém dochází k uvolnění svazku z taxativně vymezených důvodů, manželství však nezaniká. V tomto institutu se projevuje zájem církve na trvání svazku, kdy naopak ostatní řízení vedou k jeho zániku. Řízení o odloučení se odlišuje i stranami, neboť k odluce může být přistoupeno jen u manželství uzavřeného mezi pokřtěnými, tedy u svátostného manželství, zatímco u ostatních řízení půjde o manželství nesvátostné¹⁰⁰ s možností zrušení. Dále už budou rozebrána jen tato řízení.

Manželství rušená příslušnými řízeními jsou vždy platná, jinak by bylo postupováno podle řízení o prohlášení neplatnosti. Ohledně stran se pak jedná u dispense o dva pokřtěné nebo jednoho nepokřtěného, u privilegia Paulina o uzavřené manželství mezi pokřtěnými s přijetím křtu jednoho z nich až poté, u privilegia Petrina o dva nepokřtěné nebo pokřtěného s nepokřtěným a u rozvodu se objevují všechny možnosti. Řízení o dispenz a o rozvod jsou zahajovány na návrh jednoho nebo obou manželů, u privilegia Petrina na návrh jedné ze stran adresovaný papežovi. Privilegium Paulinum není řízením jako takovým, neboť při něm nedochází k rozhodnutí, proto se ani nezahajuje a není tak zahrnuto do porovnání týkajícího se průběhu řízení.

U řízení o dispenz spadá příslušnost na diecézního biskupa bydliště žadatele, u privilegia Petrina na místního ordináře a v řízení o rozvod na soud posledního společného bydliště. Řízení se liší i účastníky, kdy těmito se sice u všech stávají manželé, u dispense a privilegia Petrina však navíc i obhájce svazku. Civilní právo

⁹⁷ Srov. § 392 ZŘS.

⁹⁸ Viz § 205a OSŘ.

⁹⁹ Srov. § 394 – 397 ZŘS.

¹⁰⁰ Kromě řízení o udělení dispense od platného a nedokonaného manželství, kdy toto může být svátostné i nesvátostné, jde o nedokonání a ne prospěch víry.

obecně umožňuje stranám nechat se zastoupit, tedy i v řízení o rozvodu dle ZŘS, CIC ale v řízení o dispenz účast advokáta přímo zakazuje. K výsledku stran se v těchto řízeních oproti řízení o neplatnost manželství přistupuje vždy. Pro rozhodnutí o rozvodu a privilegiích musí být prokázán rozvrat, kdy u privilegia Paulina navíc odchod druhé strany a u privilegia Petrina absence podílu žadatele na rozvratu, u dispense se naopak rozvrat neposuzuje, když stěžejními skutečnostmi jsou nedokonání, spravedlivý důvod pro udělení dispense a vhodnost jejího udělení. Spis obsahující provedené důkazy a všechny příslušné listiny je u rozvodu veřejný, kdy z něj lze činit kopie, naproti tomu v řízení o dispenz do něj CIC umožňuje nahlédnout až při zamítnutí pro doplnění skutečností do nové žádosti.

Konečné rozhodnutí uděluje u privilegia Petrina a u dispense papež, kdy v případě dispense vydá dispenzní reskript, a rozvod jakožto civilního řízení končí rozsudkem soudce. K využití privilegia Paulina postačuje úřední konstatování ordináře o jeho dovolenosti.

O řízení o dispenz lze hovořit jako o dvoustupňovém, neboť biskup může žádost zamítnout a odvolání se pak podává správním cestou k Apoštolskému stolci. Proti rozhodnutí papeže ale není odvolání přípustné, ať jde o samotný dispenz či o privilegium Petrinum. Rozvodové řízení může zánikem manželství skončit již na prvním stupni, pokud strany nepodají odvolání.

Podstatnou skutečností u všech řízení je okamžik zániku manželství, který nastává rozdílně. U dispense manželství zanikne jejím udělením, u privilegia Paulina rovnou uzavřením nového manželství, u privilegia Petrina kladným rozhodnutím a u rozvodu jako u většiny civilních rozsudků právní mocí rozsudku o rozvodu manželství.

2.3 Řízení o prohlášení člověka za mrtvého

2.3.1 Řízení o prohlášení manžela za mrtvého v CIC

Toto řízení se uplatňuje ve chvíli, kdy nelze dokázat smrt jednoho z manželů žádnou věrohodnou listinou, ať už církevní nebo světskou¹⁰¹. Je zahajováno na žádost oprávněné osoby, v tomto případě manžela či ochránce spravedlnosti, o vydání prohlášení o předpokládané smrti manžela. Druhý manžel je totiž za uvedené situace až do doby vydání prohlášení vázán manželským závazkem. Musí tak být přistoupeno

¹⁰¹ Touto je v uvedeném případě úmrtní list.

k šetření, aby se za neexistence výše uvedených věrohodných listin shromáždily veškeré dostupné informace dokazující smrt dotyčného manžela.

Diecézní biskup smí vydat prohlášení pouze po náležitém vyšetřování za předpokladu, že má mravní jistotu o smrti manžela. Tuto může získat z výpovědi svědků, veřejného mínění nebo z nepřímých důkazů, kdy za žádných okolností není k prokázání dostačující pouhá třeba i dlouhotrvající nepřítomnost manžela.¹⁰² Není zde však určen vyšetřující, kdy s ohledem na předchozí řízení lze usuzovat, že biskup opět buď určí vhodnou osobu, nebo pověří příslušný soud.

V důsledku tohoto prohlášení je druhý manžel právně volný a může tak uzavřít manželství nové. Jelikož jde však o rozhodnutí deklaratorní, nedojde tak k zániku prvního manželství, kdy toto se v případě objevení manžela obnovuje a druhé zaniká.

2.3.2 Řízení o prohlášení člověka za mrtvého v ZŘS

Smrt člověka se dá ve většině případů prokázat veřejnou listinou po prohlédnutí těla mrtvého na základě stanovené prohlídky těla.¹⁰³ Tohoto řízení se tak využívá v případě, kdy vše nasvědčuje tomu, že dotyčný již nežije a současně prohlídka těla zemřelého není možná.¹⁰⁴ Člověk je tak prohlášen za mrtvého rozhodnutím soudu. Za určitých podmínek lze za mrtvého prohlásit i neznámého člověka a toto pak zakládá domněnku smrti¹⁰⁵. Tomuto řízení se ZŘS věnuje v § 54 - § 58.

Místní příslušnost odpovídá obecnému soudu toho, jenž má být prohlášen za mrtvého. Řízení se v případě důkazu smrti zahajuje i bez návrhu, při prohlášení na základě domněnky smrti však návrh musí být podán¹⁰⁶, a to osobou, která na tom má právní zájem¹⁰⁷. Soud rozhoduje rozsudkem, ve kterém určí den určený za den smrti, popřípadě den, který neznámý zřejmě nepřežil. Pokud soud zjistí, že dotyčný je ještě naživu nebo žil v den, od kterého neuplynula stanovená lhůta k prohlášení neznámého za mrtvého, rozsudek o prohlášení za mrtvého zruší.

¹⁰² Srov. Kán. 1707 CIC.

¹⁰³ Viz § 83 a násl. zákona č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách a podmínkách jejich poskytování, ve znění pozdějších předpisů

¹⁰⁴ Půjde o tzv. důkaz smrti dle § 26 odst. 1 OZ např. při pádu letadla.

¹⁰⁵ Viz § 71 a 72 OZ.

¹⁰⁶ Srov. § 54 a 55 ZŘS.

¹⁰⁷ Srov. § 71 OZ.

2.3.3 Komparace řízení o prohlášení člověka za mrtvého v CIC a ZŘS

Obě řízení vedou k prohlášení člověka za mrtvého při absenci veřejné listiny prokazující smrt člověka, kdy v CIC lze toto prohlášení učinit jen ohledně manžela, nikoli obecně. Od toho se také odvíjí osoba navrhovatele, která je v CIC omezena na manžela či ochránce spravedlnosti, přičemž ZŘS navrhovatele naopak vymezuje široce, když tímto označuje osobu mající na prohlášení za mrtvého právní zájem. Tou tak může být i např. dítě nebo rodič zemřelého. V ZŘS pak soud za předpokladu důkazu smrti řízení zahájí i bez návrhu, pokud byl člověk přítomen takové události, že se jeho smrt vzhledem k okolnostem jeví jako jistá. Toto v CIC možné není, když stanovuje nutnost podání žádosti. Další rozdílnost lze nalézt ohledně dlouhodobé nepřítomnosti, neboť k rozhodnutí o smrti podle ZŘS postačuje i dlouhodobá nepřítomnost, což CIC naopak striktně vylučuje. ZŘS umožňuje prohlášení za mrtvého i u člověka nezvěstného, a to dle § 73 a násl. OZ až po uplynutí stanovené doby, která se liší v závislosti na tom, zda byl člověk prohlášen za nezvěstného nebo jen opustil své bydliště a nepodal o sobě zprávu.¹⁰⁸ Nejzásadnější rozdíl se pak objevuje v návaznosti na uzavřené manželství. Zatímco dle CIC v případě uzavření nového manželství po prohlášení manžela za mrtvého první manželství nezaniká, dle ZŘS manželství zaniká dnem, který se pokládá za den smrti manžela¹⁰⁹. Podle CIC tak za situace objevení manžela dojde k obnovení původního manželství, dle ZŘS však toto původní manželství zanikne dnem smrti manžela určeným v prohlášení a po jeho objevení se neobnovuje.

¹⁰⁸ Při prohlášení za nezvěstného činí tato doba 5 let od konce roku prohlášení za nezvěstného, bez prohlášení za nezvěstného pak 7 let od konce roku, v němž se objevila zpráva o tom, že je ještě naživu. Srov. § 73 a 74 OZ.

¹⁰⁹ Srov. § 71 odst. 2 OZ.

3 ZÁLEŽITOSTI O PROHLÁŠENÍ NEPLATNOSTI SVÁTOSTI SVĚCENÍ

Svátost svěcení patří mezi sedm svátostí, kdy tato je udělována v katolické církvi pouze mužům. Právní úpravě svátostí se pak věnuje čtvrtá kniha CIC, přičemž přímo svátosti svěcení kán. 1008 až 1054 CIC.

Smysl a původ svěcení výstižně vyjadřuje Lumen Gentium: „*Kristus, kterého Otec posvětil a poslal na svět,*¹¹⁰ poskytl prostřednictvím apoštolů účast na svém posvěcení a poslání jejich nástupcům, totiž biskupům; ti svěřili úkoly své služby v různých stupních různým jedincům v církvi. A tak Bohem ustanovenou církevní službu vykonávají na různých stupních kněžství ti, kteří se už odedávna nazývají biskupy, kněžími a jáhny.“¹¹¹ Stejně tak se ke svátosti svěcení vyjadřuje CIC: „*Svátostí svěcení se z Božího ustanovení někteří věřící, označení nezrušitelným znamením, stávají posvátnými služebníky, kteří jsou zasvěceni a určeni, aby každý podle svého stupně, v osobě Krista - Hlavy vykonávali úřad učit, posvěcovat a vést a tak pásli boží lid.*“¹¹²

Dle kán. 290 CIC platné přijetí svátosti nelze nikdy zneplatnit, kdy však v případě prohlášení neplatnosti přijetí svátosti svěcení rozsudkem soudu nebo správním rozhodnutím¹¹³, duchovní svůj duchovní stav pozbývá. Jelikož se bakalářská práce zaměřuje na zvláštní řízení soudní, budou další řádky věnovány pouze neplatnosti svátosti svěcení prohlášené rozsudkem soudu.

Řízení o prohlášení neplatnosti svěcení obsahuje CIC v kán. 1708 až 1712. Napadnout platnost přijetí svátosti svěcení může buď sám duchovní¹¹⁴, nebo ordinář jemu nadřízený, případně ordinář diecéze, kde duchovní přijal svátost svěcení. Přitom k platnosti udělení svátosti svěcení kodex stanovuje nutnost způsobilosti a úmyslu udělovatele svátosti, dodržení formy jejího udělení a způsobilost a úmysl příjemce svátosti. Pouze při porušení těchto podmínek, které CIC podrobně rozvádí, může být svěcení neplatné.¹¹⁵ Žádost se zasílá příslušné Kongregaci, v tomto případě Kongregaci

¹¹⁰ Srov. Jan 10, 36

¹¹¹ Srov. 28 Lumen gentium: věroučná konstituce o církvi. Předmluva Karl Rahner. Překlad z latiny Jindra Hubková. Praha : Scriptum, 1992.

¹¹² Kán. 1008 CIC.

¹¹³ V případě správního rozhodnutí se použijí kán. 35 - 93 CIC a kán. 1732 – 1739 CIC.

¹¹⁴ Duchovním může být biskup, kněz nebo jáhen, jak vyplývá z kán. 1009 §1 CIC.

¹¹⁵ Srov. kán. 1009 - 1049 CIC.

pro bohoslužbu a svátosti, která provede šetření a rozhodnutí sama nebo pověří soud¹¹⁶. Od podání žádosti je pak duchovnímu zakázáno světit.¹¹⁷

V tomto řízení je opět přítomen obhájce svazku, který má i zde stejná práva a povinnosti jako v záležitostech manželství.¹¹⁸ Musí tak předložit vše, co je potřeba uvést proti neplatnosti svěcení, a musí být obeslán pro platnost jednání a hlavně rozsudku soudu.¹¹⁹

Rozsudek prvního soudu o neplatnosti svátosti svěcení podléhá stejně jako řízení o neplatnosti manželství přezkoumání soudem vyššího stupně. Kdy po druhém potvrzujícím rozsudku duchovní ztrácí všechna práva související s duchovenským stavem a přestává být vázán souvisejícími povinnostmi.¹²⁰

Civilní právo pak žádnou odpovídající úpravu neplatnosti svátosti svěcení nemá, neboť jde o řízení spadající svou podstatou pouze do práva církevního.

¹¹⁶ Pokud tomu nebrání povaha věci, zachovají se kánony o řízení obecně a o řádném sporném řízení, tedy kán. 1400 – 1670 CIC, jak vyplývá z kán. 1710 CIC.

¹¹⁷ Srov. kán. 1709 CIC.

¹¹⁸ Srov. kán. 1711 CIC.

¹¹⁹ Srov. kán. 1432 – 1433 CIC.

¹²⁰ Srov. kán. 273 – 289 CIC zakotvující povinnosti a práva duchovních, kán. 292 – 293 CIC upravující pozbytí duchovního stavu a kán. 1712 CIC.

4 PŘEDCHÁZENÍ SOUDNÍM SPORŮM

4.1 Předcházení soudním sporům v CIC

Kán. 1713 – 1716 CIC upravuje možnosti řešení sporu mimo klasické soudní řízení. Účastníci tak mohou využít smír neboli narovnání nebo věc rozhodnout před jedním nebo více rozhodci. Při těchto řízeních se pak zachovávají normy dohodnuté stranami, popřípadě se použije zákona stanoveného biskupskou konferencí, je-li takový, nebo občanského zákona platného v místě uzavření dohody.

Smír ani kompromis však nelze platně uzavřít ve věcech veřejného prospěchu a ve věcech neumožňujících stranám s nimi disponovat. Půjde tak třeba o řízení o prohlášení neplatnosti manželství, neboť v tomto se jedná o veřejný prospěch za účasti ochránce spravedlnosti, jež má i oprávnění řízení zahájit. V případě církevního majetku by měly být zachovány náležitosti stanovené právem pro převod církevních věcí.

Rozsudek rozhodců v církevní věci potřebuje ke své účinnosti potvrzení církevním soudem pouze tehdy, pokud potvrzení rozsudku rozhodce soudcem vyžadují k jeho účinnosti civilní zákony. Stejně CIC stanovuje přípuštění napadnutí rozsudku rozhodce.

4.2 Smírné řešení v ZŘS

Soud má dle § 9 ZŘS povinnost vést účastníky k nalezení smírného řešení, proto je musí informovat o možnostech mimosoudního smírčího nebo mediačního jednání. Toto ustanovení platí pro všechna řízení upravená tímto zákonem, tedy i např. pro rozvod.

4.3 Komparace předcházení soudním sporům v CIC a ZŘS

CIC zařazuje předcházení soudním sporům do zvláštních řízení soudních, ačkoli se jedná o řízení svého druhu, jež civilním právem není za zvláštní řízení považováno. Proto zde byly obě právní úpravy rozebrány stručně, když navíc ZŘS obsahuje pouze povinnost soudu vést účastníky ke smíru, což není považováno za samostatné zvláštní řízení, ale jen jako součást řízení probíhajícího. V případě využití stejných prostředků předcházení soudním sporům jako v CIC by se pak nepostupovalo podle ZŘS, ale podle příslušných právních předpisů pro rozhodčí řízení a další. S ohledem na téma práce zde proto tato problematika nebude dále rozebrána, když zde byla zařazena pouze na základě systematiky zvláštních řízení soudních v CIC.

ZÁVĚR

Bakalářská práce v předešlých kapitolách nastínila problematiku zvláštních řízení soudních ve dvou vedle sebe existujících právních systémech, kdy věnovala pozornost převážně právu církevnímu představovanému Kodexem kanonického práva 1983. Civilní právo využila ke komparaci se zvláštními řízeními v něm upravenými.

Na základě komparace jednotlivých řízení lze učinit závěr o velkém množství odlišností mezi civilním a církevním právem, a to nejen v oblasti zvláštních řízení soudních. Tato řízení představující procesní stránku, tedy postup soudu a účastníků, totiž slouží k realizaci hmotného práva, jež se v mnohém liší. Tato skutečnost nastává už z podstaty církve, jakožto sdružujícího prvku napříč právními systémy po celém světě, a jejího pohledu na konkrétní věci či instituty. Nejvíce se tato rozdílnost ve zvláštních řízeních soudních projevuje právě v řízení ve věcech manželských, kterým je věnována druhá kapitola, kdy sice oba právní systémy obsahují téměř podobnou úpravu procesní stránky řízení o neplatnost manželství vyjma odlišností v důvodech a přítomnosti ochránce spravedlnosti v CIC, ale v části uvolnění a zániku dochází k situaci naprosto jiné. Katolická církev rozlišuje manželství na svátostná a nesyvatostná, kdy těmto poskytuje i jinou ochranu, tedy i jiné možnosti pro jejich ukončení, pokud tedy nějaké umožňuje. Jednota a nerozlučitelnost tvoří nejdůležitější prvky, kdy tyto jsou zakotveny už v antropologické podstatě manželství, a proto církevní právo stanovuje přísná pravidla mj. na jistotu soudce o projednávané skutečnosti vedoucí ke zrušení manželství nebo nechává rozhodnutí na samotném papeži. Na snadný rozvod dle civilního práva však naopak postačuje i společně podaný návrh, kdy se uplatní nevyvratitelná právní domněnka kvalifikovaného rozvratu a tento se ani neprokazuje. Ochrana manželského svazku zde není v takové míře, neboť civilní právo na rozdíl od církevního nezná absolutní zákaz rozvodu. Církevní právo tak místo rozvodu jako takového stanovuje možnost zrušení manželského svazku formou individuálních výjimek, a to ve prospěch víry nebo při nenaplnění manželského svazku jako plodného. V případě pokřtených, kteří uzavřeli manželství platně a toto je dokonáno, však ale církev na nerozlučitelnosti takového svazku trvá a za splnění podmínek se strany mohou uchýlit pouze k odloučení, kdy ale manželství nezaniká a při obnovení společného soužití se obnovuje. Z uvedeného je patrné, že manželské záležitosti v civilním a církevním právu mají podmínky nastavené jinak a od toho se pak odvíjí právě i zvláštní řízení soudní upravující postup soudu v takových případech.

Ohledně řízení o neplatnosti svátosti svěcení a předcházení soudním sporům chybí v civilním právu ekvivalentní úprava, což vyplývá ze svěcení jako svátosti vlastní jen církvi a z úpravy předcházení soudním sporům civilním právem v jiných předpisech, tedy neoznačovaných jako řízení zvláštní, a to ani svou povahou.

Daná problematika se během psaní práce ukázala velice obsáhlou a uvedená řízení tak nebylo možné komparovat detailněji nebo v návaznosti na hmotněprávní úpravu obou právních systémů, a to s ohledem na rozsah práce a samotné téma práce odkazující primárně na stránku procesní. V tomto směru by tak práce mohla být v budoucnu rozvedena a doplněna v dílčích částech.

LITERATURA A ZDROJE

Právní předpisy:

Kodex kanonického práva 1983 (Kodex kanonického práva. Úřední znění textu a překlad do češtiny. Přeložil Miroslav Zedníček. 1. vyd. Praha: ZVON, 1994. 812 s. ISBN 80-7113-082-6.)

zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů

zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník

zákon č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních, ve znění pozdějších předpisů

Knižní publikace:

Bible: Písmo svaté Starého a Nového zákona: ekumenický překlad 3. podstatně dopl. a přeprac. vyd. V České katolické Charitě 1. vyd. Praha: Ústřední církevní nakladatelství, 1985.

Dignitas connubii: instrukce, která má být zachována diecézními a interdiecézními soudy při projednávání záležitostí neplatnosti manželství: latinský text s českým překladem a s odborným komentářem. Brno: Akademie kanonického práva, 2015. ISBN 978-80-906025-2-6.

DUDA, J. *Katolické manželské právo*. 1. vyd. Spišské Podhradie: Kňazský seminár biskupa Jána Vojaššáka, 1996. 290 s. ISBN 80-7142-041-7.

HRDINA, A. *Kanonické právo*. 1.vyd. Praha: EUROLEX BOHEMIA, 2002. 436 s. ISBN 80-86432-26-2.

KASPER, W. *Teologie křesťanského manželství*. Praha: Centrum pro studium demokracie a kultury, 1997. ISBN 80-85959-28-3.

KAŠNÝ, J. *Manželství v západní tradici: soubor kanonických studií*. 1. vyd. České Budějovice: Jihočeská univerzita, 2006. 103 s. ISBN 80-7040-921-5.

KLIMEŠ, P. *Psychické příčiny neplatnosti manželství*. 1. vyd. Olomouc: Matice cyrilometodějská, 2004. 173 s. ISBN 80-7266-163-9.

Lumen gentium: věroučná konstituce o církvi. Předmluva Karl Rahner. Překlad z latiny Jindra Hubková. Praha: Scriptum, 1992. 71 s. ISBN 80-85528-07-X.

NĚMEC, D. *Manželské právo katolické církve: s ohledem na platné české právo*. 1. vyd. Praha: Krystal OP, 2006. 215 s. ISBN 80-7195-065-3.

NEMEC, M. *Základy kánonického práva*. 1.vyd. Bratislava: IURA EDITION, 2001. 227 s. ISBN 80-89047-05-X.

POLÁŠEK, F. *Procesní právo*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého, Cyrilometodějská teologická fakulta, 2003. 120 s. ISBN 80-244-0663-2.

Články v časopisech:

KAŠNÝ, J. Dignitas connubii – instrukce k vyhlášení neplatnosti manželství. *Revue církevního práva*. 2005, č. 30 1/05, s. 60 – 64. Dostupné z: <http://spcp.prf.cuni.cz/30-41/30-cele.pdf>.

KAŠNÝ, J. Zrušení manželství in favorem fidei. *Revue církevního práva*. 2003, č. 25 2/03. Dostupné z: <http://spcp.prf.cuni.cz/21-29/25-cele.pdf>.

SVOBODA, J. Aplikace privilegia sv. Pavla podle kán. 1143-1147 CIC a kán. 854-856 CCEO. *Revue církevního práva*. 2003, č. 24 1/03. Dostupné z: <http://spcp.prf.cuni.cz/21-29/24-cele.pdf>.

SVOBODA, J. Zplatnění manželství v právu katolické církve. *Revue církevního práva*, 2005, č. 30 1/05. Dostupné z: <http://spcp.prf.cuni.cz/30-41/30-cele.pdf>.